

Co-funded by
the European Union

Sweden
Sverige

Identiteti dhe të Drejtat e Personave Interseks në Kosovë

*Një Strukturë për Reformën
Legjislative dhe Shëndetësore*

Implementuar nga:

CEL
CENTRE FOR EQUALITY
AND LIBERTY KOSOVA

QENDRA PËR BARAZI DHE LIRI TË KOMUNITETET LGBT NË KOSOVË (CEL)

AUTORË: KRISTIAN RRASAJ

COPYRIGHT © CENTRE FOR EQUALITY AND LIBERTY TË GJITHA TË DREJTAT E REZERVUARA. ASNJË PJESE E KËTIJ PUBLIKIMI NUK MUND TË RIPRODHOHET, TË RUHET OSE TË TRANSMETOHET NË ÇFARËDO FORME ELEKTRONIKE, MEKANIKE FOTOKOPJUESE, INCIZUESE APO NDRYSHE, PA LEJEN PARAPRAKE TË CEL KOSOVA.

CEL. Tel: +383 49 701 499
e-mail: info@cel-ks.org
web-page: www.cel-ks.org

Klauzola e përgjegjësisë

Ky raport është mbështetur nga bashkëfinancimi i Bashkimit European në Kosovë dhe Agjencisë Suedeze për Zhvillim Ndërkombëtar (Sida). Mendimet e shprehura në këtë publikim nuk reflektojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e Bashkimit European në Kosovë dhe Sida.

Contents:

• Hyrje.....	4
Definicioni i Interseksit	4
Rëndësia Ligjore	5
• Korniza Ligjore Aktuale në Kosovë	6
Mungesa e Legjislacionit Specifik.....	6
Ligji për Gjendjen Civile.....	8
Përmbledhje Krahasuese	10
• Qasja Ligjore dhe Shëndetësore: Kosova dhe Krahasime Ndërkombëtare	11
Procedurat Mjekësore dhe Mungesa e Rregullimit të këtyre procedurave në Kosovë 11	
Principet e Jogyakartës dhe Konventat Ndërkombëtare	13
E drejta për pëlqim të informuar dhe praktikat më të mira ndërkombëtare	16
Rekomandime për Reformën e Shëndetësisë dhe Ligjore të Kosovës	18
• Konkluzione dhe prioritete	20

Hyrje

Definicioni i Interseksit

Interseks është një term përfshirës që përshkruan një gamë të gjerë variacionesh të natyrshme në karakteristikat fizike të seksit. Variacionet interseks mund të shfaqen në momente të ndryshme të jetës, ose mund të jenë të fshehura nga individët që lindin me to.¹

Personat interseks janë ata që kanë karakteristika fizike të seksit—siç janë kromozomet, gonadët, ose organet gjenitale—që nuk përputhen me definicionet tipike të mashkullit ose femrës. Kjo larmi biologjike natyrore është më e zakonshme sesa shpesh perceptohet, me vlerësime që sugjerojnë se rreth 1.7% e popullsisë globale përfshihet në këtë kategori.² Është thelbësore të dallojmë individët interseks nga grupet e tjera të pakicave gjinore dhe seksuale, siç janë personat trans ose jo-binare, pasi përvojat dhe nevojat e tyre ligjore shpesh ndryshojnë. Ndryshe nga identiteti gjinor, interseks përfaqëson një variacion biologjik, dhe individët interseks mund të identifikohen si mashkuj, femra, ose jo-binare. Këto dallime janë të rëndësishme për të kuptuar sfidat unike ligjore dhe shëndetësore me të cilat përballlet kjo popullatë.

¹ InterACT (2022) Intersex Variations Glossary: People-Centered Definitions of Intersex Traits and Variations in Sex Characteristics. Available at: <https://interact-advocates.org/intersex-glossary/>.

² Blackless, M., Charuvastra, A., Derrjck, A., Fausto-Sterling, A., Lauzanne, K. and Lee, E. (2000) 'How sexually dimorphic are we? Review and synthesis', *American Journal of Human Biology*, 12(2), pp. 151–166.

Rëndësia ligjore

Pavarësisht këtij diversiteti, individët interseks mbeten një nga grupet më të marginalizuara për sa i përket njohjes dhe mbrojtjes ligjore. Në shumë juridiksione, duke përfshirë Kosovën, mungesa e dispozitave ligjore specifike që adresojnë të drejtat dhe nevojat e individëve ndërseksorë krijon boshllëqe të konsiderueshme në kujdesin shëndetësor, të drejtat civile dhe autonominë personale. Këto boshllëqe janë veçanërisht të dukshme në fusha të tilla si regjistrimi i lindjeve, ku fëmijëve ndërseksorë shpesh u caktohet një seks në lindje që mund të mos përputhet me identitetin e tyre të ardhshëm, dhe në procedurat mjekësore, ku operacionet e pakthyeshme kryhen te foshnjat pa pëlqimin.

Njohja ligjore dhe mbrojtja për individët interseks janë thelbësore për sigurimin e të drejtave të tyre për autonomi trupore, pëlqim të informuar dhe mosdiskriminim. Standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut e njohin gjithnjë e më shumë domosdoshmërinë e mbrojtjes së individëve interseks nga dëmtimet mjekësore dhe ndërhyrjet e panevojshme, si dhe sigurimin e aksesit të tyre të plotë në të drejtat civile dhe ligjore. Korniza ligjore e Kosovës, megjithatë, mbetet e pazhvilluar në këtë drejtim, duke i lënë individët interseks të cenueshëm si ndaj diskriminimit institucional ashtu edhe ndaj marginalizimit social.

Ky punim synon të vlerësojë në mënyrë kritike kornizën aktuale ligjore në Kosovë për sa i përket individëve interseks, me fokus të veçantë në mungesën e rregulloreve lidhur me praktikën e kujdesit shëndetësor dhe procedurat e gjendjes civile. Duke kryer një analizë krahasuese me shtetet anëtare të Bashkimit Evropian (BE), ku të drejtat e personave interseks janë të njohura gjithnjë e më shumë, ky punim do të identifikojë praktikën më të mira dhe do të

propozojë reforma ligjore që mund të miratohen në Kosovë. Qëllimi është që të ofrohen rekomandime konkrete për përmirësimin e mbrojtjes ligjore dhe të dispozitave të kujdesit shëndetësor, duke përafruar kështu qasjen e Kosovës me parimet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut dhe duke siguruar të drejta gjithëpërfshirëse për individët interseks. Si një organizatë e përkushtuar për avancimin e të drejtave të komuniteteve të marginalizuara, CEL Kosova kërkon të nxjerrë në pah këto çështje dhe të avokojë për ndryshime kuptimplotë ligjore në këtë fushë.

Korniza Ligjore Aktuale në Kosovë

Mungesa e Legjislacionit Specifik

Kosovës aktualisht i mungon ndonjë legjislacion specifik që adreson të drejtat dhe nevojat e personave interseks, një boshllëk që e lë këtë pjesë të popullsisë veçanërisht të cenueshme në fusha të ndryshme të jetës publike, duke përfshirë kujdesin shëndetësor dhe të drejtat civile. Pavarësisht standardeve ndërkombëtare të të drejtave të njeriut që gjithnjë e më shumë i njohin sfidat unike me të cilat përballen personat interseks, korniza ligjore e Kosovës ende nuk ofron mbrojtjen e nevojshme.

Përderisa Kosova ka miratuar ligje të përgjithshme kundër diskriminimit, siç është Ligji për Mbrojtjen nga Diskriminimi (2015), i cili ndalon diskriminimin në baza që përfshijnë gjininë dhe orientimin seksual,³ këto ligje nuk përmendin në mënyrë eksplicite individët interseks apo të drejtat e tyre specifike mjekësore dhe civile. Diskriminimi ndaj personave interseks është një formë veçanërisht komplekse e

³ Republic of Kosovo (2015) Law on the Protection from Discrimination No. 05/L-021. Available at: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10924>.

diskriminimit. Organizatat që punojnë në lidhje me çështjet interseks argumentojnë se termi “karakteristika të seksit” do të përcaktonte më së miri një bazë për mbrojtje kundër diskriminimit të personave interseks.⁴ Në mënyrë të ngjashme, Ligji i Kosovës për Shëndetësinë parashikon dispozita të përgjithshme mbi të drejtën për kujdes shëndetësor, por nuk përfshin asnjë rregullore që mbron autonominë trupore të personave interseks, veçanërisht në kontekstin e ndërhyrjeve mjekësore jo-konsensuale ndaj foshnjave dhe të miturve. Ky vakum ligjor krijon boshllëqe të konsiderueshme në mbrojtjen e individëve interseks nga praktikatat e dëmshme, duke përfshirë operacionet e pakthyeshme të kryera ndaj foshnjave interseks pa pëlqimin e tyre të informuar ose pëlqimin e kujdestarëve të tyre ligjorë, një situatë që është dënuar nga organet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut si Kombet e Bashkuara dhe Agjencia e Bashkimit Evropian për të Drejtat Themelore (FRA).⁵

Përveç kujdesit shëndetësor, mungesa e legjislacionit specifik që adreson regjistrimin e lindjeve për individët interseks përbën një sfidë të rëndësishme. Aktualisht, nuk ka dispozita ligjore që lejojnë fleksibilitet në caktimin e shënuesve gjinorë në lindje për fëmijët interseks. Kjo mungesë e qartësisë ligjore shpesh dërgon në caktimin e një shënuesi binar gjinor (mashkull ose femër) bazuar në vlerësimet mjekësore, një praktikë që mund të mos përputhet me identitetin e ardhshëm gjinor të individit.

⁴ European Union Agency for Fundamental Rights (2020) A Long Way to Go for LGBTI Equality: Homophobia, Transphobia, and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in the EU. Available at: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-1_en.pdf.

⁵ European Union Agency for Fundamental Rights (2015) "The fundamental rights of intersex people". Available at: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2015-focus-04-intersex_en.pdf.

Qasja e ngurtë binare për regjistrimin e lindjes përkeqëson vështirësitë me të cilat përballen individët interseks më vonë në jetë, veçanërisht kur ata kërkojnë të ndryshojnë dokumentet e tyre ligjore për të pasqyruar identitetin e tyre të vërtetë gjinor.

Mungesa e legjislacionit specifik për personat interseks në Kosovë ka pasoja të thella për mbrojtjen e të drejtave të individëve interseks, veçanërisht në aspektin e autonomisë së kujdesit shëndetësor dhe njohjes ligjore. Pa një kornizë të fortë ligjore, personat interseks në Kosovë mbeten pa garancitë e nevojshme për të siguruar pëlqimin e informuar në procedurat mjekësore, mbrojtjen nga ndërhyrjet e panevojshme dhe fleksibilitetin në regjistrimin e gjendjes civile.

Ligji për Gjendjen Civile

Ligji për Gjendjen Civile i Kosovës rregullon regjistrimin e lindjeve, martesave dhe vdekjeve, si dhe regjistrimin e të dhënave personale si emri dhe gjinia. Megjithatë, ky ligj nuk përmban asnjë dispozitë që trajton situatën e individëve interseks, veçanërisht në lidhje me shënuesit gjinorë. Sipas kornizës ligjore aktuale, shënuesit gjinorë duhet të regjistrohen si mashkull ose femër në lindje, pa opsione për njohjen e variacioneve interseks ose për të lejuar shtyrjen e caktimit të gjinisë derisa individi të jetë në gjendje të japë pëlqimin e informuar. Ligji për Gjendjen Civile parashikon që prindërit duhet të regjistrojnë lindjen e fëmijës së tyre të porsalindur brenda 15 ditëve nga lindja e foshnjës, ose deri në 30 ditë në rrethana “të jashtëzakonshme”.⁶

⁶ Republic of Kosovo (2011) Law on Civil Status No. 04/L-003, Articles 34-36. Available at: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2380>.

Megjithatë, ligji është i paqartë për atë që përbën një rrethanë të pazakontë. Seksi i fëmijës, i cili është përcaktuar me ligjin e Kosovës si femër apo mashkull, më pas shënohet në certifikatën e lindjes. Ligji u jep mjekëve autoritetin për të përcaktuar seksin e të porsalindurve interseks.

Edhe në projektligjin e ri të gjendjes civile, i cili ka bërë përparim të konsiderueshëm në rregullimin e procedurave për individët transgjnorë⁷ – veçanërisht në lidhje me procesin e ndryshimit të shënuesit gjinor – ai ende nuk arrin të adresojë nevojat specifike të individëve interseks. Projektligji nuk përfshin asnjë dispozitë që do të rregullonte të drejtat e personave interseks ose do të lejonte shtyrjen e caktimit të gjinisë në lindje. Si rezultat, fëmijëve interseks u caktohet ende një gjini binare në lindje pa opsionin për një qasje fleksibël që do t'i lejonte individit, pasi të jetë i aftë, të marrë vendime të informuara për identitetin e tyre gjinor. Kjo mungesë e largpamësisë thekson nevojën për ndryshime të mëtejshme për të akomoduar nevojat unike të individëve interseks.

Asnjë hap formal nuk është ndërmarrë për të përfshirë dispozita specifike për individët interseks në këto diskutime. Pa njohjen e qartë të personave interseks në legjislacionin e statusit civil, individët interseks vazhdojnë të përballen me barriera të rëndësishme ligjore në ushtrimin e të drejtave të tyre për vetëidentifikim dhe autonomi trupore.

Për më tepër, mungesa e udhëzimeve të qarta për ndryshimet e shënuesve gjinorë në dokumentet e identitetit i vendos individët interseks në pozitë të palakmueshme kur bëhet fjalë për njohjen ligjore. Procedurat aktuale kërkojnë

⁷ Republic of Kosovo (2023) Draft Law on Civil Status. Available at: <https://kryeminstri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2023/11/-Projektligji-per-Gjendjen-Civile.pdf>.

një proces gjyqësor të gjatë dhe të lodhshëm për ndryshimin e shënuesve gjinorë, gjë⁴ që prek në mënyrë disproporcionale individët interseks që mund të mos identifikohen me gjininë që u është caktuar në lindje. Ky kompleksitet procedural më tej ilustron pamjaftueshmërinë e kornizës ligjore të Kosovës në akomodimin e nevojave të individëve interseks.

Përderisa Kosova ka bërë përparime në luftimin e diskriminimit dhe sigurimin e të drejtave të përgjithshme të kujdesit shëndetësor, mungesa e legjislacionit specifik për nevojat e personave interseks mbetet një boshllëk kritik në mbrojtjen e të drejtave të këtyre individëve. Reformimi i Ligjit të Gjendjes Civile dhe miratimi i rregulloreve specifike të kujdesit shëndetësor do të jenë hapa thelbësorë drejt garantimit që personat interseks në Kosovë mund të ushtrojnë të drejtat e tyre për pëlqim të informuar, autonomi personale dhe njohje ligjore në një mënyrë në përputhje me standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut.

Përmbledhje Krahasuese

Ligji aktualë i gjendjes civile të Kosovës nuk adreson në mënyrë adekuate nevojat e individëve interseks, veçanërisht në lidhje me regjistrimin e lindjes, ndryshimin e emrit dhe shënuesit gjinorë. Klasifikimi i ngurtë binar i gjinisë në dokumentet zyrtare përforcon praktikën mjekësore të caktimit të gjinisë në lindje, shpesh pa pëlqimin ose përfshirjen e individit interseks. Kjo mungesë e udhëzimeve rregullatore mund të çojë në vendime të marra në emër të fëmijëve interseks në lindje që nuk pasqyrojnë identitetin e tyre të ardhshëm.

Në Gjermani, futja e një opsioni “divers” për shënuesit gjinorë u ka dhënë individëve interseks autonomi më të madhe mbi identitetin e tyre ligjor. Kjo qasje progresive lejon njohje më të

nuancuar të identitetit gjinor përtej kornizës tradicionale binar, duke afirmuar kështu të drejtat e individëve interseks për t'u vetëidentifikuar.⁸ Përvoja e Gjermanisë ilustron se si kornizat ligjore mund të evoluojnë për të akomoduar kompleksitetin e identiteteve ndërseksuale, duke ofruar mësim të vlefshme për Kosovën.

Në nivel të BE-së, ka një prirje në rritje drejt sistemeve më fleksibile të regjistrimit të lindjeve që lejojnë përfshirjen e individëve interseks. Vende të tilla si Suedia dhe Belgjika kanë zbatuar politika që u mundësojnë individëve të ndryshojnë shënuesit e tyre gjinorë pa iu nënshtruar operacionit, duke i dhënë përparësi autonomisë dhe identitetit personal. Këto zhvillime theksojnë potencialin që Kosova të adoptojë qasje të ngjashme, duke krijuar një kornizë ligjore më gjithëpërfshirëse për individët interseks.

Qasja Ligjore dhe Shëndetësore: Kosova dhe Krahasime Ndërkombëtare

Procedurat Mjekësore dhe Mungesa e Rregullimit të këtyre procedurave në Kosovë

Në Kosovë, ndërhyrjet mjekësore ndaj individëve interseks, veçanërisht foshnjave, janë kryesisht të parregulluara, duke krijuar shqetësime të rëndësishme etike dhe të të drejtave të njeriut. Mungesa e kornizave ligjore specifike që rregullojnë praktikat mjekësore në lidhje me variacionet interseks rezulton në një peizazh ku operacionet jo-konsensuale dhe procedurat invazive kryhen zakonisht pa pëlqimin e informuar të individëve të prekur ose kujdestarëve të tyre.

⁸ OECD (2023) The Road to LGBTI+ Inclusion in Germany: Progress at the Federal and Länder Levels. Available at: https://www.oecd.org/en/publications/the-road-to-lgbti-inclusion-in-germany_977b463a-en.html.

Këto procedura shpesh bazohen në besime mjekësore të vjetruara që i japin përparësi caktimit binar gjinor mbi të drejtat dhe mirëqenien e individëve interseks.

Sipas një raporti të Këshillit të Evropës, vlerësohet se në vitet e mëparshme diku midis 8.5% dhe 40% e njerëzve interseks “përfundojnë duke refuzuar seksin që u është caktuar në lindje, duke demonstruar shkelje të mëdha të integritetit të tyre psikologjik”.⁹

Aktualisht, nuk ka udhëzime ligjore ose mjekësore të vendosura në Kosovë që adresojnë pëlqimin e informuar për ndërhyrje kirurgjike ndaj individëve interseks. Ky hendek i lejon mjekët të vazhdojnë me operacione që synojnë caktimin e një gjinie binare – zakonisht mashkull apo femër – pa një vlerësim të plotë të implikimeve afatgjata për shëndetin fizik dhe psikologjik të fëmijës. Hulumtimet kanë treguar se ndërhyrje të tilla mund të çojnë në probleme të rënda të shëndetit mendor, duke përfshirë depresionin dhe ankthin, më vonë në jetë, kur individët mund të pajtohen me identitetin e tyre ndërseksual. Mungesa e rregulloreve jo vetëm që i ekspozon individët interseks ndaj rreziqeve të panevojshme mjekësore, por gjithashtu cenon të drejtën e tyre për autonomi trupore dhe vetëvendosje.

Në rastet e të porsalindurve interseks, neonatologët zakonisht informojnë prindërit për gjendjen e përgjithshme shëndetësore të foshnjës pa dhënë detaje specifike në lidhje me gjininë e foshnjës, pasi kjo kërkon konfirmim të mëtejshëm. Mjekët komunikojnë praninë e variacioneve anatomike në organet gjentiale të foshnjës dhe përshkruajnë hapat e mëpasshëm, duke përfshirë referimet tek specialistët përkatës për verifikimin diagnostik.

⁹ Council of Europe (2015) Human Rights and Intersex People. Available at: <https://rm.coe.int/16806da5d4>.

Megjithatë, nuk ekziston një protokoll i standardizuar për të informuar në mënyrë eksplicite prindërit se fëmija i tyre është interseks, dhe as për të shpjeguar implikimet e kësaj gjendjeje. Në vend të kësaj, informacioni jepet në një mënyrë të fragmentuar, me specialistë të tillë si endokrinologë, gjenetistë, radiologë dhe kirurgë pediatër, secili që ofron detaje në lidhje me fushat e tyre përkatëse. Si rezultat, prindërit marrin informacion jo të plotë, me shpresën se do të sqarohet dhe zgjerohet gjatë konsultimeve të ardhshme.¹⁰

Profesionistët mjekësorë mund të mos marrin trajnim adekuat në lidhje me të drejtat e individëve interseks, duke vazhduar më tej një cikël keqkuptimi dhe keqtrajtimi. Kjo mungesë e kornizave ligjore dhe mjekësore mbështetëse ndikon drejtpërdrejt në cilësinë e shërbimeve të kujdesit shëndetësor në dispozicion të personave interseks, të cilët mund të përballen me diskriminim ose kujdes të pamjaftueshëm kur kërkojnë ndihmë mjekësore.

Principet e Jogyakartës dhe Konventat Ndërkombëtare

Parimet e Yogyakartës përfaqësojnë një moment historik të rëndësishëm në avancimin e të drejtave të njeriut për individët me orientime të ndryshme seksuale dhe identitete gjinore, duke përfshirë individët interseks. Të zhvilluara nga një grup ekspertësh të të drejtave të njeriut në vitin 2006, këto parime ofrojnë një kuadër gjithëpërfshirës për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të pakicave seksuale dhe gjinore. Veçanërisht të rëndësishme për individët interseks, Parimet e Yogyakartës theksojnë të

¹⁰ Kosovo 2.0. Intersex is not exactly 'breaking news'. Kosovo 2.0, 2019. Available at: <https://kosovotwopointzero.com/en/intersex-is-not-exactly-breaking-news/>.

drejtën për autonomi trupore, pëlqimin e informuar dhe ndalimin e ndërhyrjeve mjekësore jo-konsensuale. Parimi 18 kërkon në mënyrë specifike ndalimin e procedurave të panevojshme mjekësore ose kirurgjikale për fëmijët interseks dhe thekson rëndësinë e shtyrjes së këtyre ndërhyrjeve derisa individët të mund të japin pëlqimin e informuar.¹¹

Në kontekstin e Kosovës, parimet shërbejnë si referencë udhëzuese për reformat ligjore që synojnë përmirësimin e të drejtave të individëve interseks. Mungesa e legjislacionit specifik që adreson nevojat e personave interseks, kombinuar me mungesën e mbrojtjeve kundër operacioneve jokonsensuale, nënvizon urgjencën e përafrimit të kornizës ligjore të Kosovës me këto standarde ndërkombëtare. Duke miratuar Parimet e Yogyakarta të, Kosova mund të rrisë përkushtimin e saj për mbrojtjen e individëve interseks nga diskriminimi dhe dhuna, duke promovuar gjithashtu të drejtat e tyre për shëndet dhe integritet trupor.

Përveç Parimeve të Yogyakarta të, konventa të ndryshme ndërkombëtare nënvizojnë të drejtat e individëve interseks. Konventa për të Drejtat e Fëmijëve (KDF),¹² e ratifikuar nga Kosova, mandaton që të gjitha veprimet që kanë të bëjnë me fëmijët duhet t'i japin përparësi interesave të tyre më të mira (neni 3). Kjo përfshin sigurimin që vendimet mjekësore

¹¹ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (2016) The Yogyakarta Principles plus 10: Additional Principles and Recommendations on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity. Available at: https://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf.

¹² UN General Assembly (1989) Convention on the Rights of the Child. Available at: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/crc.pdf>.

në lidhje me fëmijët interseks të merren me pëlqimin e tyre dhe duke marrë parasysh të drejtat e tyre. Në mënyrë të ngjashme, Konventa për Eliminimin e të gjitha Formave të Diskriminimit Kundër Grave (CEDAW) njeh rëndësinë e trajtimit të diskriminimit të bazuar në gjini dhe seksualitet,¹³ duke mbështetur në mënyrë indirekte të drejtat e individëve interseks përmes kornizës së saj më të gjerë të barazisë gjinore.

Për më tepër, Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike (ICCPR) dhe Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore (ICESCR)¹⁴ përforcojnë parimet e mosdiskriminimit, të drejtën për privatësi dhe të drejtën për shëndet,¹⁵ të cilat të gjitha janë që kanë të bëjnë me jetën e individëve interseks. Angazhimi i Kosovës ndaj këtyre konventave ndërkombëtare krijon një detyrim themelor për të miratuar legjislacionin që adreson nevojat dhe të drejtat specifike të individëve interseks.

Duke interpretuar dhe integruar Parimet e Yogyakarta-s krahas këtyre konventave ndërkombëtare, Kosova ka mundësinë të hapë rrugën drejt reformës gjithëpërfshirëse ligjore. Reforma të tilla jo vetëm që do të mbronin të drejtat e individëve interseks, por gjithashtu do të siguronin dinjitetin,

¹³ UN General Assembly (1979) Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Available at: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cedaw.pdf>.

¹⁴ UN General Assembly (1966) International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Available at: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cescr.pdf>.

¹⁵ UN General Assembly (1966) International Covenant on Civil and Political Rights. Available at: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/ccpr.pdf>.

shëndetin dhe mirëqenien e tyre në përputhje me standardet globale të të drejtave të njeriut. Nëpërmjet thjerrëzave të këtyre kornizave ndërkombëtare, Kosova mund të kultivojë një shoqëri gjithëpërfshirëse që njeh dhe respekton diversitetin e përvojës njerëzore, duke çuar përfundimisht në rezultate më të mira për individët interseks dhe komunitetin më të gjerë.

Parimet e Yogyakartaës, së bashku me konventat ndërkombëtare si CRC, CEDAW, ICCPR dhe ICESCR, ofrojnë një kornizë të fortë për avokimin e të drejtave të individëve interseks në Kosovë. Duke adresuar boshllëqet ligjore në sistemin aktual dhe duke u mbështetur nga këto standarde ndërkombëtare, Kosova mund të krijojë një shoqëri më të drejtë dhe më të drejtë për të gjithë qytetarët e saj, veçanërisht ata që janë interseks. Zbatimi i këtyre parimeve dhe konventave nuk është thjesht një detyrim ligjor, por një imperativ moral që pasqyron vlerat e dinjitetit, respektit dhe barazisë për të gjithë individët, pavarësisht nga identiteti i tyre gjinor apo karakteristikat biologjike.

E drejta për pëlqim të informuar dhe praktikat më të mira ndërkombëtare

Në kontekstin e kujdesit shëndetësor, e drejta për pëlqimin e informuar është thelbësore për dinjitetin dhe autonominë e të gjithë pacientëve, përfshirë individët interseks. Në Kosovë, megjithatë, individët interseks përballen me sfida të rëndësishme në pohimin e kësaj të drejte brenda mjedisëve mjekësorë. Mungesa e njohjes ligjore të identiteteve ndërseksuale, së bashku me mungesën e legjislacionit mbrojtës, i lë individët të pambrojtur ndaj vendimeve mjekësore të marra pa pëlqimin e tyre të informuar. Shumë

persona interseks mund të mos kenë mundësinë të kuptojnë implikimet e ndërhyrjeve mjekësore, veçanërisht nëse janë foshnje ose të mitur.

Karta e të Drejtave Themelore të BE-së mbron të drejtën për integritet dhe thekson se pëlqimi i lirë dhe i informuar i personit duhet të respektohet.¹⁶ E drejta për të marrë vendime të informuara për kujdesin dhe opsionet e trajtimit, dhe e drejta për të refuzuar trajtimin, janë të drejta themelore të pacientit. Ato sigurojnë trajtimin etik të personave që marrin shërbime mjekësore ose të tjera profesionale të kujdesit shëndetësor dhe respektimin e dinjitetit dhe autonomisë së tyre trupore.

Mungesa e pëlqimit të informuar për çdo ndërhyrje mjekësore, e lëre më ndërhyrje të rëndësishme që modifikojnë karakteristikat e seksit të një personi, mund të cenojnë të drejtat e pacientëve, si dhe të drejtën për dinjitetin njerëzor dhe integritetin e personit.

Ndërkombëtarisht, disa vende kanë krijuar praktikat më të mira që mund të shërbejnë si model për Kosovën. Për shembull, Malta ka miratuar ndalesa ligjore kundër operacioneve jo-konsensuale ndaj foshnjave interseks, duke njohur të drejtat e individëve për të marrë vendime të informuara për trupat e tyre. Korniza ligjore malteze thekson rëndësinë e pëlqimit të informuar dhe autonomisë trupore, duke ofruar një model që Kosova të zhvillojë mbrojtje të ngjashme.¹⁷

¹⁶ Charter of Fundamental Rights of the European Union. Article 3. Available at: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf.

¹⁷ Parliament of Malta (2015) Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics Act. Available at: <https://rm.coe.int/168045b1e6#:~:text=The%20obj-jects%20of%20this%20Bill,sex%20characteristics%20of%20a%20person.>

Në Gjermani, futja e një shënuesi të tretë gjinor në dokumentet zyrtare paraqet një përparim të rëndësishëm në njohjen ligjore të individëve interseks. Ky ndryshim ka lehtësuar aksesin e përmirësuar në kujdesin shëndetësor dhe shërbimet sociale për personat interseks, pasi ai njih dhe vërteton identitetin e tyre. Udhërrëfyesi potencial për Kosovën qëndron në miratimin e masave të ngjashme që u japin prioritet të drejtave të individëve interseks¹⁸ dhe sigurojnë që ndërhyrjet mjekësore të përputhen me autonominë e tyre dhe pëlqimin e informuar.

Vende të tjera të BE-së, si Portugalia dhe Holanda, kanë zhvilluar udhëzime gjithëpërfshirëse për kujdesin shëndetësor ndërseksual që theksojnë pëlqimin e informuar dhe respektin për autonominë trupore.¹⁹ Këto kombe kanë krijuar korniza që mbështesin individët interseks në marrjen e zgjedhjeve të informuara për kujdesin e tyre mjekësor, duke reduktuar kështu përhapjen e ndërhyrjeve jo-konsensuale.

¹⁸ Federal Anti-Discrimination Agency (2018) Male – Female – Diverse: The "Third Option". Available at: <https://www.antidiskriminierungsstelle.de/EN/about-discrimination/grounds-for-discrimination/gender-and-gender-identity/third-option/third-option-node.html>.

¹⁹ European Union Agency for Fundamental Rights (2020) A Long Way to Go for LGBTI Equality: Homophobia, Transphobia, and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in the EU. Available at: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-1_en.pdf.

Rekomandime për Reformën e Shëndetësisë dhe Ligjore të Kosovës

Për t'u përafruar me praktikat më të mira ndërkombëtare dhe për të mbrojtur të drejtat e individëve interseks, Kosova duhet të ndër marrë reforma të rëndësishme në sistemin e saj ligjor dhe shëndetësor. Rekomandimet kryesore përfshijnë:

1. Legjislacioni për pëlqimin e informuar:

Zhvillimi i ligjeve gjithëpërfshirëse që mbrojnë në mënyrë eksplicite të drejtat e individëve interseks për autonomi trupore. Një legjislacion i tillë duhet të ndalojë operacionet jo-thelbësore ndaj foshnjave dhe të miturve interseks derisa ata të jenë në gjendje të japin pëlqimin e informuar. Vendosija e udhëzimeve të qarta për miratimin e informuar në mjediset mjekësore do të fuqizojë individët interseks dhe do të mbrojë të drejtat e tyre.

2. Regjistrimi i lindjes dhe dokumentet e identitetit

Reformimi i ligjit të gjendjes civile për të lejuar shënues fleksibël gjinor që pranojnë variacionet ndërseksuale. Kjo përfshin futjen e një opsioni të tretë gjinor në certifikatat e lindjes dhe dokumentet ligjore, si dhe procedura të thjeshta për ndryshimin e shënuesve ligjorë të gjinisë. Përafrimi i kornizës ligjore të Kosovës me praktikat e BE-së do të përmirësojë njohjen dhe të drejtat e individëve interseks, duke siguruar që ata të mund të jetojnë në mënyrë autentike në identitetet e tyre.

3. Trajnimi dhe Edukimi për Ofruesit e Kujdesit Shëndetësor:

Reformimi i ligjit të gjendjes civile për të lejuar shënues fleksibël gjinor që pranojnë variacionet ndërseksuale. Kjo përfshin futjen e një

opsioni të tretë gjinor në certifikatat e lindjes dhe dokumentet ligjore, si dhe procedura të thjeshta për ndryshimin e shënuesve ligjorë të gjinisë. Përafrimi i kornizës ligjore të Kosovës me praktikën e BE-së do të përmirësojë njohjen dhe të drejtat e individëve interseks, duke siguruar që ata të mund të jetojnë në mënyrë autentike në identitetet e tyre.

4. Fushata ndërgjegjëse:

Nisja e fushatave për ndërgjegjësim publik për të edukuar komunitetin më të gjerë për çështjet, të drejtat dhe rëndësinë e pëlqimit të informuar. Rritja e të kuptuarit shoqëror të identiteteve interseks do të kontribuojë në uljen e stigmës dhe promovimin e pranimit.

Reformat gjithëpërfshirëse shëndetësore dhe ligjore janë thelbësore për të mbrojtur të drejtat e individëve interseks në Kosovë. Duke adoptuar praktikën më të mira nga shembujt ndërkombëtarë dhe duke i dhënë përparësi pëlqimit të informuar dhe njohjes ligjore, Kosova mund të krijojë një shoqëri më të barabartë dhe gjithëpërfshirëse për të gjithë qytetarët e saj, pavarësisht nga identiteti i tyre gjinor.

Konkluzione dhe prioritete

Mungesa e mbrojtjeve specifike dhe protokolleve joadekuate të kujdesit shëndetësor kontribuojnë në marginalizimin e personave interseks, duke minuar të drejtat dhe mirëqenien e tyre. Analiza krahasuese me vendet e tjera të BE-së ka treguar potencialin për reforma domethënëse që mund të përmirësojnë jetën e individëve interseks në Kosovë.

Ekziston një nevojë urgjente për reforma legjislative dhe shëndetësore për të harmonizuar praktikat e Kosovës me standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut. Duke miratuar ligje gjithëpërfshirëse që mbrojnë të drejtat e individëve interseks dhe duke përmirësuar praktikat e kujdesit shëndetësor, Kosova mund të sigurojë që personave interseks t'u ofrohet dinjiteti, respekti dhe të drejtat që meritojnë. Është e domosdoshme që palët e interesuara në të gjitha nivelet, duke përfshirë autoritetet qeveritare, ofruesit e kujdesit shëndetësor dhe shoqërinë civile, të bashkëpunojnë për të krijuar një shoqëri më gjithëpërfshirëse dhe të barabartë për individët interseks.

Krijimi i ekipeve mjekësore multidisiplinare:

Formulimi i ekipeve mjekësore gjithëpërfshirëse që përfshijnë specialistë të ndryshëm për të diagnostikuar me saktësi gjendjet interseksuale, për të monitoruar shëndetin e foshnjave dhe fëmijëve interseksualë dhe për të ndihmuar prindërit gjatë gjithë procesit. Kjo qasje multidisiplinare është thelbësore për ofrimin e kujdesit holistik dhe të informuar.

Zhvillimi i Protokolleve të Shkruara:

Krijimi dhe zbatimi i protokolleve të standardizuara të shkruara që drejtojnë trajtimin, kujdesin pasues dhe menaxhimin e përgjithshëm të individëve interseksualë. Këto protokolle duhet të bazohen në prova dhe të përditësohen rregullisht për të pasqyruar standardet më të fundit mjekësore dhe etike.

Edukimi i profesionistëve të kujdesit shëndetësor:

Sigurimi i programeve të trajnimit të synuara për stafin e kujdesit shëndetësor, duke përfshirë mjekët, infermierët dhe mamitë, duke u fokusuar në çështjet interseksuale. Ky edukim duhet të përfshijë dimensionet mjekësore, psikologjike dhe etike për të nxitur një mjedis më mbështetës për pacientët interseks dhe familjet e tyre.

Mbledhja dhe raportimi i të dhënave:

Fillimi i mbledhjes dhe analiza sistematike të të dhënave në lidhje me diagnozat dhe praktikat mjekësore të ndërlidhura me gjininë në të gjitha institucionet e kujdesit shëndetësor të maternitetit dhe pediatriisë. Ky informacion duhet të raportohet çdo vit për të ndjekur progresin dhe për të identifikuar fushat që kanë nevojë për përmirësim.

Shërbimet e Mbështetjes Psikologjike dhe Sociale:

Zhvillimi i shërbimeve gjithëpërfshirëse të këshillimit psikologjik dhe social të përshtatura për individët interseks dhe familjet e tyre. Kjo përfshin krijimin e opsioneve të qëndrueshme të terapisë që adresojnë sfidat unike me të cilat përballen njerëzit interseks.

Integrimi i Edukimit Interseksual në Kurrikulat Mjekësore

Përfshirja e përmbajtjes së përditësuar dhe përkatëse interseksuale në kurrikulat e shkollave dhe universiteteve mjekësore. Kjo duhet të synojë të përmirësojë të kuptuarit e profesionistëve të ardhshëm të kujdesit shëndetësor për variacionet ndërseksuale dhe rëndësinë e pëlqimit të informuar dhe autonomisë trupore.

Përmirësimi i edukimit mjekësor për ndjeshmërinë:

Rishikimi i programeve të vazhdueshme të edukimit mjekësor për infermierët dhe mamitë për të përfshirë fjalorin e ndjeshëm dhe strategjitë e komunikimit që ndihmojnë prindërit të kuptojnë gjendjen ndërseksuale të fëmijës së tyre, duke promovuar kështu një atmosferë mbështetëse.

Pranimi i karakteristikave të seksit në ligjet kundër diskriminimit:

Përfshirja e “karakteristikave të seksit” si një bazë e njohur për diskriminim në legjislacionin kundër diskriminimit. Kjo njohje ligjore është thelbësore për mbrojtjen e të drejtave të individëve interseksualë brenda kornizës ligjore të Kosovës.

